

In the article as conclusions emphasized the need for co-education and training of children of different genders, holding certain classes (or parts of classes) in small groups consisting of the boys separately apart from the girls that they being together with members of their own gender could open up, explore character, style and behavior of peers and put the right idea about their gender and at the same time in the classroom can interact with each other. All of this will be directed to the formation of gender –role identity of the child's personality and ability to interact with members of their own and the opposite gender.

Key words: gender, socialization, gender identification, gender stereotype.

УДК 37:331.556
ББК 74.04(4/8)

Наталія Курста

ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ

В статті розглянуто проблеми розвитку, навчання та виховання дітей трудових мігрантів в умовах освітнього закладу. Обґрунтовано значення складових соціально-освітнього середовища та необхідність педагогічного супроводу означеної категорії дітей. Конкретизовано завдання пріоритетних напрямів виховання дітей трудових мігрантів в умовах сучасних ДНЗ.

Ключові слова: освітнє середовище, функціонально неповна сім'я, діти трудових мігрантів, педагогічний супровід.

В умовах зростаючої економічної кризи, з метою вирішення матеріальних проблем усе більше українців надають перевагу пошуку роботи за кордоном і стають трудовими мігрантами. Однак, виїжджаючи працювати за межі країни, вони змушені жертвувати сімейними цінностями та ставити під загрозу успішність процесу розвитку й виховання власних дітей. На сьогоднішній день такі діти залишаються практично не захищеними ні у психологічному, ні у правовому відношенні. Підтвердження цього знаходимо у працях Н. Гевчук, де відзначається, що „діти, батьки яких перебувають за кордоном, – це категорія, яка потребує підтримки не лише з боку близьких та рідних, але й, у першу чергу, з боку держави, соціальних служб, освітніх закладів, міської влади та правоохоронних органів” [1, с. 15].

Констатуємо, що робота з дітьми трудових мігрантів у закладах освіти, зокрема у дошкільних навчальних закладах, вимагає перегляду усталених у ній стосунків і стереотипів: батьки є – і водночас вони відсутні, що утруднює вплив на дитину, заважає застосовувати єдині вимоги до неї і співпрацювати з сім'єю в інтересах дитини, вимагає уваги до дитини, її проблем і потреб, турботи про її розвиток, самооцінку, самопочуття, настрої. Робота з дітьми трудових мігрантів не вкладається сьогодні в жодну модель і технологію виховання і вимагає пошуку нових шляхів і моделей роботи. Зокрема, важливу роль тут мають відігравати і педагоги, які безпосередньо взаємодіють з дитиною, її родиною та соціальним оточенням [4, с. 3].

Теорію і практику міжнародної трудової міграції, удосконалення організаційних, економічних та правових важелів її регулювання ґрунтовно досліджували О. Балакірева, О. Левцун, Е. Лібанова, М. Стасюк та ін. Вивчення окремих аспектів явищ трудової міграції здійснено у працях А. Акмалової, В. Капіцина, І. Клячковської та ін. Спеціальні дослідження, що стосуються організації соціально-педагогічної роботи з дітьми трудових мігрантів, належать С. Андрійчук, Н. Галенській, Н. Гевчук,

О. Двіжоні, Л. Ковальчук, Н. Куб'як, К. Левченко, Д. Пенішкевич, І. Цушко, І. Швабу та ін. Проте, проблеми виховання дітей трудових мігрантів в умовах освітніх закладів залишаються поза увагою.

Так, аналіз порушеного питання дозволив Н. Гевчук виокремити суперечності між:

- потребою удосконалення процесу виховання дітей трудових мігрантів і реальним станом роботи з даною категорією дітей;
- необхідністю соціально-педагогічного супроводу дітей трудових мігрантів та відсутністю програм соціально-педагогічної роботи з ними;
- необхідністю застосування комплексу форм та методів щодо виховання дітей трудових мігрантів [1, с. 5].

Подолання означених суперечностей, на думку вченої, потребує впровадження технологій соціально-педагогічної роботи у процес виховання дітей трудових мігрантів в умовах освітнього середовища.

Вважаємо, що яку б сторону розвитку дитини ми не досліджували – вирішальну роль у його ефективності на тому чи іншому віковому етапі відіграє родина, яка забезпечує фізичний та емоційний розвиток дитини, впливає на формування її психологічної статі, відіграє провідну роль у розумовому розвитку, формує фундаментальні ціннісні орієнтації, посідає важливу роль у процесі соціального розвитку дитини.

Історична еволюція сім'ї як соціального інституту призвела до того, що в сучасному світі не можна виділити єдиного типу родини. Упродовж останніх 150 років інститут сім'ї піддавався значним трансформаціям, в результаті яких шлюбно-сімейна структура сучасного людства стала відносно розмаїтою.

В межах нашої розвідки охарактеризуємо таку категорію сім'ї як функціонально неповна сім'я. У цій групі двоє батьків, але професійні чи інші причини залишають їм мало часу для сім'ї. Спілкування з дітьми, зазвичай, є можливим тільки у вихідні дні та обмежується кількома годинами. Окремі батьки взагалі “забувають” про свої виховні функції. Наприклад, так званий “човниковий” бізнес, яким здебільшого займаються українські жінки, позбавив багатьох дітей материнської турботи, ласки й участі. Позбавлені можливості повсякденного спілкування з матір'ю, яка змушена піклуватися про економічну підтримку сім'ї, діти ростуть ніби в неповній сім'ї, не отримуючи нормального батьківського виховання. Аналогічна ситуація складається і в сім'ях, де бізнесом зайнятий батько. Такі батьки виключені з сімейної групи, числяться в ній чисто номінально, а реальної участі у формуванні особистості своїх дітей не приймають. Також до цієї категорії належать батьки, які виїхали за кордон з метою заробляння грошей для забезпечення своїх сімей. Вони одночасно і є батьками, проте виконують тільки економічну функцію [7].

Отож, трудова міграція, як явище, об'єктивно впливає на розвиток і матеріальне благополуччя родини. Поряд із позитивними моментами цього процесу (матеріальне забезпечення, можливість професійного зростання, діалог культур тощо) з'являється низка негативних явищ, які, в першу чергу, позначаються на дітях.

За результатами сучасних досліджень, діти трудових мігрантів, як правило, залишаються під опікою родичів: одного із батьків (якщо за кордоном працює лише один) – мами (44%) або тата (26%), бабусі (35%), сестри (14%), брата (12%).

З від'їздом батьків на заробітки за кордон змінюється соціальне оточення дитини, звички та цінності. Так, за свідченням експертів, до від'їзду батьків для дитини було найважливішим становище батьків у суспільстві, місце проживання

сім'ї, навчання у престижній школі, висока успішність у навчанні дитини. Після від'їзду батьків система ціннісних орієнтацій дитини, на думку Г. Сороки, змінюється: стають більш важливими модний одяг та манера модно одягатися, можливість та вміння “красиво” жити, поїздки дитини за кордон. Щодо успішності навчання, то цьому показнику майже не надається значення. Тому не дивно, що з від'їздом батьків на заробітки у багатьох дітей значно погіршується успішність навчання [5].

Цілком протилежну думку мають представники соціального оточення дитини, а це – опікуни або родичі, з якими залишилися жити діти. Майже третина опитаних представників соціального оточення вважають, що успішність у навчанні для дитини є важливою як до від'їзду, так і після від'їзду батьків (38% та 32% відповідно). У той же час, на їхню думку, після від'їзду батьків підвищується рейтинг факту навчання у престижній школі (з 18% до 29%). Варто відзначити, що факт від'їзду батьків загалом суттєво не впливає на стиль та характер спілкування дитини: 90% опитаних вказали, що однолітки, друзі, в яких батьки знаходяться з ними весь час, спілкуються так само, як і завжди, 7% дітей вказали на те, що їм заздять. Ставлення як дорослих, так і однолітків до цієї категорії дітей практично не відрізняється від ставлення до інших дітей.

Порівняно недавно з'явилося поняття і “психологічне сирітство”. Застосування даного терміну до українських дітей ніколи не було таким актуальним, як сьогодні. Найчастіше під це визначення потрапляють діти з неблагополучних і неповних сімей. Тепер до психологічних сиріт почали зараховувати і дітей трудових мігрантів. Незалежно від того, в якому віці дитину покидають батьки, це, безумовно, позначається на її сприйнятті світу і психологічному здоров'ї. А таких дітей у нашій країні тисячі [8].

Багато дітей, які брали участь у різноманітних опитуваннях, сприймали від'їзд батьків як зраду. Серед відповідей дітей вимушених мігрантів, які залишилися на батьківщині, на запитання: “Як ви поставилися до від'їзду батьків?”, однією з найчастіших було небажання розмовляти з мамою і татом, які їх покинули.

Адже дитині дуже складно збагнути, що насправді батьки переслідують мету – забезпечити їй гідне майбутнє. 86% трудових мігрантів покидають країну з метою заробити гроші, щоб дати можливість дитині отримати вищу освіту.

Складною є і політика держави у цьому відношенні, а точніше – її відсутність. Фактично ніхто не несе юридичної відповідальності за дитину у випадку, якщо обоє батьків виїхали з країни. Єдині, хто займаються вихованням дітей трудових мігрантів – це родичі, у яких вони змушені жити.

Відзначаємо, що держава на програми соціального захисту дітей трудових мігрантів грошей не виділяє. Для створення сприятливих умов розвитку дітей, які залишилися без батьківської уваги, важливо залучати до співпраці педагогів та психологів, забезпечивши їх програмами психолого-педагогічного супроводу означеної категорії дітей.

За визначенням Закону України “Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю”, соціальний супровід - вид соціальної роботи, спрямований на подолання складних життєвих обставин, а також на адаптацію до нового середовища, створення у ньому оптимальних умов життя окремих категорій дітей та молоді шляхом надання комплексу соціальних послуг [2].

Зауважимо, що соціально-педагогічний супровід – це тривалий процес, спрямований на здійснення різними спеціалістами системи комплексних заходів щодо соціальної реабілітації представників зазначених категорій.

Технологія соціально-педагогічного супроводу дітей трудових мігрантів здійснюється шляхом надання різних видів психологічної, соціально-педагогічної допомоги, соціальних послуг, консультування, захисту інтересів дітей, зв'язків з громадськістю та просвітницької роботи.

Метою соціально-педагогічного супроводу дітей трудових мігрантів є захист та забезпечення дотримання прав та інтересів дітей, оптимальних умов їх життя та розвитку з урахуванням індивідуальних потреб кожної дитини шляхом надання соціальних послуг.

Н. Гевчук визначає такі завдання технології супроводу дітей трудових мігрантів: психологічна адаптація дітей до ситуації тимчасового проживання без батьків; створення позитивного психологічного клімату в сім'ї, в якій буде проживати дитина на час відсутності батьків та налагодження емоційного контакту з неофіційними опікунами; забезпечення неофіційними опікунами оптимальних умов життя та базових потреб дитини; захист прав дітей трудових мігрантів в умовах соціально-освітнього середовища; організація дозвілля дітей трудових мігрантів; проведення просвітницької роботи серед дітей та батьків; створення можливостей для особистісного розвитку дитини шляхом надання комплексу якісних соціальних послуг [19, с. 36].

Здійснюючи освітню роботу з дітьми трудових мігрантів, рекомендуємо спрямовувати діяльність педагога за такими видами виховання: родинно-сімейне, валеологічне, моральне, громадянське, інтелектуальне, трудове, економічне, художньо-естетичне, екологічне [3, с. 5].

Конкретизуємо завдання означених напрямів виховання. Головними завданнями родинно-сімейного виховання є підготовка дітей трудових мігрантів до життя в існуючих соціальних умовах, гармонійний та всебічний розвиток дитини, реалізація її творчого потенціалу, створення сприятливої трудової атмосфери в сім'ї, формування у дітей моральних якостей, таких, як: добро, справедливість, правда, людяність, виховання національної свідомості та самосвідомості, культури поведінки в сім'ї, залучення дітей трудових мігрантів до традицій родинно-побутової культури українців, активної участі у сімейних святах.

Метою валеологічного виховання є забезпечення повноцінного розвитку, охорони та зміцнення їхнього здоров'я, формування фізичних здібностей особистості, гармонії тіла і душі; виховання потреби у регулярних заняттях фізичною культурою і дотриманні режиму дня, у прагненні до оволодіння санітарно-гігієнічними знаннями і навичками, утвердження здорового способу життя, формування вміння правильно поводитись у критичних життєвих ситуаціях і надавати необхідну допомогу собі та оточуючим.

Моральне виховання спрямоване на формування свідомої дисципліни та організованості, соціальної відповідальності, норм і правил культурної поведінки, прищеплення і розвиток моральних почуттів, міцних переконань і потреби поводити себе згідно з моральними нормами, прийнятими в суспільстві. Це цілеспрямований вплив на морально-емоційний розвиток дітей трудових мігрантів через організацію умов, у яких формується їхня духовна, емоційна, світоглядна сфери та поведінка відповідно до загальнолюдських та національних морально-етичних цінностей.

Одним із пріоритетних видів виховної роботи з дітьми трудових мігрантів є інтелектуальне виховання, що сприяє емоційному та естетичному розвитку дітей, допомагає бачити пізнавальні проблеми у сфері науково-технічної, художньої, декоративно-прикладної творчості. Основними шляхами розвитку інтелектуальних здібностей дітей трудових мігрантів є оптимально побудований навчально-виховний процес, раціональна організація гурткової роботи та ефективна взаємодія сім'ї і закладу.

Трудове виховання дітей трудових мігрантів спрямоване на виховання свідомого ставлення до праці як вищої цінності людини і суспільства, формування творчої працелюбної особистості.

Економічне виховання дітей трудових мігрантів тісно пов'язане з трудовим, спрямоване на формування основ економічної культури дітей, яка передбачає виховання та розвиток моральних і ділових якостей, необхідних для їхньої майбутньої трудової діяльності: суспільної активності, бережливого ставлення до суспільного добра, ініціативності, відповідальності, раціоналізаторських здібностей, прагнення до продуктивності праці, особистого успіху й добробуту. Особлива актуальність економічного виховання дітей трудових мігрантів, визначається тим, що після від'їзду батьків діти стикаються з проблемами організації власного бюджету, зокрема витрати грошей тощо. Робота соціально-психологічної служби освітнього закладу має спрямовувати свою діяльність на те, щоб діти трудових мігрантів могли оволодіти такими економічними навичками: плануванням і організацією своєї праці; виконанням обов'язків, трудових завдань згідно зі встановленими економічними та іншими нормативами.

Художньо-естетичне виховання передбачає формування основ естетичної культури у дітей трудових мігрантів, розширення їхнього світогляду, духовне збагачення, виховання естетичного сприймання та емоційного ставлення до прекрасного, оволодіння цінностями і знаннями в галузі мистецтва, музики, архітектури; виховання художнього смаку, вироблення естетичної активності, бажання вносити прекрасне у життя, примножувати культурно-мистецькі надбання народу.

Екологічне виховання збагачує знання дітей трудових мігрантів про взаємозв'язок природи і суспільства, допомагає зрозуміти багатогранне значення природи для суспільства в цілому і кожної людини зокрема, формує розуміння, що природа – це першооснова існування людини, а людина – частина природи, виховує почуття відповідальності за навколишнє середовище, розвиває творчу активність щодо охорони оточуючого середовища, виховує любов до рідної природи.

Таким чином, узагальнюючи, відзначаємо, що проблеми виховання дітей трудових мігрантів стають дедалі очевиднішими, а їх негативні наслідки свідчать про актуальність та необхідність прийняття дієвих заходів, спрямованих на забезпечення соціально-педагогічного супроводу означеної категорії дітей.

1. І.Гевчук Н. Організація виховної роботи з дітьми трудових мігрантів в умовах загальноосвітнього навчального закладу: навч.-метод. посібник / Н.Гевчук. – Кам'янець-Подільський, 2011. – 121 с.
2. Збірник нормативно-правових актів у сфері захисту дитинства. – К.: Геліос, 2003. – 412 с.
3. Методичні рекомендації щодо організації виховної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах // Міністерство освіти і науки України. – К. – № 1/9-247.
4. Психологічний супровід дітей трудових мігрантів в ДНЗ / [упоряд.: Г.Нижник]. – Коломия: Інформаційно-методичний центр управління освіти Коломийської міської ради, 2013. – 74 с.
5. Сорока Г. Сучасні виховні системи та технології / Г. Сорока. – Харків, 2002.– 128с.

6. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми трудових мігрантів / за ред. К. Левченко, І. Трубавіної, І. Цушка. – К.: ФОП “Чальцев”, 2008.– 384с.
7. <http://cozap.com.ua/text/9059/index-1.html>
8. <http://works.doklad.ru/view/LICxGTyr1NQ.html>

The problems of education development of migrant workers' children in the conditions of educational institutions are delivered in the article. The meaning of components of socio-educational environment and the need of pedagogical support of the designated categories of children are grounded. The tasks of priority directions of migrant workers' children education in the conditions of modern kindergartens are concretized.

Key words: *educational environment, functional incomplete family, children of migrant workers, pedagogical support.*

УДК 37.017.93:37.014.2(477)
ББК 74.200.511

Nelly Lysenko

EDUCATIONAL IDEAL OF UKRAINIAN ETHNOPEDAGOGIES

Актуальною проблемою для дослідників є виховний ідеал. При цьому його головний елемент є – мета, а саме – ідеальний образ очікуваного результату, орієнтир у виховній діяльності конкретної етнічної спільноти. Виховний ідеал – це уявлення про найважливіші якості особистості, її вихованість, культуру взаємин у соціумі, поведінку.

Сучасний етап започатковано демократичними перетвореннями 90-х років ХХ століття. За 22 роки нагромаджено багатий досвід, відкрито національні дитячі садки і школи. Виховний ідеал сьогодні пронизують естетичні стратегії, формування творчості, розвиток здібностей засобами народних ремесел і промислів, виховання людини-господаря: добрі діти – спокійна старість, лихі діти – старість стає пеклом. Виховний ідеал українського народу є основою для сучасних виховних технологій.

Ключові слова: *виховний ідеал, етнопедagogіка, виховання, менталітет.*

The history of Ukrainian Ethnopedagogies is an actual challenge to researchers of historical and pedagogical knowledge nowadays. The functioning and the purpose of the study of it are not covered enough. For example, Russian scientists (A. Kosheleva, V. Bezrohov) do not consider it to be a historical and pedagogical science, but only the “history of pedagogical mentality that reconstructs the stereotypical interaction of adults with children in the process of education that peculiar to a certain group...”. It is regarded as a separate field of historical pedagogy only if this science explores its subject by specific historical and ethnographical methods.” According to O. Sukhomlynska, the main difference between Ethnopedagogies and the “History of childhood” is in that the former considers the child in context of primitive social societies on the pre-civilized levels of development, while in the process of the study of the later – the researchers are dealing only with written, visual, statistical sources [16, p. 28]. Therefore, in historical perspective a number of problems of theoretical and methodological character remain scarcely explored, in particular the views on the educational ideal, methods, forms, means of national-educational influence in the ethnic Ukrainian Pedagogies are included.

The main element of the pedagogical system is the aim, which refers to the ideal image of the expected result that serves as a guideline point in the educational activity. Educational ideal of a specific ethnic community is the starting point of the definition of the aim. Ideal (French ideal, from the Greek. ἰδέα – idea, prototype) – is the understanding of the highest